

„Dostałaś raka tylko po to, aby go opisać”, czyli literacko-fotograficzna narracja o raku piersi w książce Annie Ernaux *L’usage de la photo*

Agata Andrzejewska*

doi 10.24425/r.2023.148217

ruch literacki • R. LXIV • 2023 • Z. 5 (380) PL • **dyskurs maladyczny – figury i ontologie**

zeszyt pod red. Joanny Szewczyk (Uniwersytet Jagielloński)

i Wiktorii Kulak (Uniwersytet Jagielloński)

PL ISSN 0035-9602

Autoetnografia w twórczości Annie Ernaux

„Dostałaś raka tylko po to, aby go opisać” – Ernaux przytacza powyższą wypowiedź Marca Marie w *L’usage de la photo*¹, będącej momentem osobistego dostrzeżenia własnego potencjału jako pisarki opisującej kobiece doświadczenie choroby nowotworowej, w jej przypadku raka piersi. Książka Ernaux stanowi swoisty fotograficzny pamiętnik pisarki. *L’usage de la photo* poszerza literacką narrację o fotografii, które stają się przyczynkiem do refleksji na temat śmiertelności i funkcji fotografii w narracji literackiej. W poniższym artykule zostanie przeanalizowana narracja maladyczna w *L’usage de la photo*, zarówno w kontekście poprzednich dzieł Ernaux oraz poprzez zbadanie literackiego i fotograficznego aspektu książki. Ponadto refleksji zostanie poddane samo wykorzystanie medium fotografii, „jako forma upamiętnienia, często połączonej ze śmiercią i traumą”, poprzez zbadanie literackiego i fotograficznego aspektu książki.

* Agata Andrzejewska – studentka, Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne, Uniwersytet Warszawski.

ORCID: 0009-0006-1369-8059

1 Ernaux A., Marie M., *L’usage de La Photo*, Paryż 2005.

Ernaux w *L'usage de la photo* „przyznaje, że zawsze była zafascynowana fotografią”². Ta fascynacja przejawia się już we wcześniejszych dziełach pisarki. Ernaux wykorzystuje fotografie jako narzędzie służące do wykreowania autobiograficznej, wręcz pamiętnikarskiej narracji, określane mianem projektów auto-etnograficznych³, takich jak np. *Journal du dehors*⁴. W swojej twórczości Ernaux zdaje się wcielać w rolę „fotografki”, tworzącej literaturę opartą na fotografii. Ernaux jako „fotograficzna pisarka” pragnie pozostać obiektywną obserwatorką życia, określa swoją praktykę pisarską jako „fotograficzny zapis rzeczywistości”⁵. Jednak dostrzega ona nieprzejrzystość medium fotografii twierdząc:

Starłam się praktykować rodzaj fotograficznego zapisu rzeczywistości, w którym skrzyżowane istnienia zachowałyby swoją nieprzejrzystość i zagadkę.⁶

Dla Ernaux niematerialne użycie fotografii oznacza potraktowanie narracji literackiej o fotografii jako substytutu jej materialnej formy. Ernaux bazuje na dokładnych opisach fotografii, dzięki temu literacka narracja o fotografii pełni funkcję przywołania sentymentalnych obrazów w pamięci czytelnika. Taki rodzaj użycia fotografii pisarka praktykuje m.in. w *Latach*⁷.

Przełom w wykorzystaniu fotografii u Ernaux dokonuje się za sprawą książki *L'usage de la photo*, w której to po raz pierwszy zostaje wykorzystana jej materialna forma, w postaci umieszczonych w książce odbitek fotograficznych. *L'usage de la photo*, może być traktowana jako eksperyment narracyjny w dotychczasowym dorobku Ernaux, bowiem analizując późniejsze dzieła pisarki, m.in. wspomniane *Lata*, można zauważyć powrót do niematerialnego, literackiego użycia fotografii w swoich tekstach.

„L'usage de la photo”

L'usage de la photo, książka autorstwa Annie Ernaux i Marca Marie, ówczesnego partnera pisarki, składa się z czternastu fotografii, każda z nich została wykonana za pomocą nieprofesjonalnego aparatu analogowego. W większości przypadków zdjęcia zostały wykonane jako świadectwa stosunku między partnerami. Sprawia to, że na poziomie wizualnym fotografie

2 Tamże, s. 74.

3 Kawakami A., *Annie Ernaux, 1989: diaries, photographic writing and self vivisection*, „Nottingham French Studies” 2014, t. 53, nr 2.

4 Ernaux A., *Journal du dehors*, Paryż 1993.

5 Tamże, s. 9.

6 Tamże.

7 Ernaux A., *Lata*, Wołowiec 2022.

są pozornie niezwiązane z narracją maladyczną. Narracja ta jest bezpośrednio przekazana w formie literackiej, do każdego zdjęcia dołączone są dwa teksty, jeden autorstwa Ernaux, drugi zaś napisany przez Marie. Każdy wpis rozpoczyna się datą i miejscem wykonania zdjęcia, następnie fotografia zostaje opisana i w odniesieniu do niej zostaje wykreowana narracja literacka dotycząca wielu aspektów, zarówno relacji kochanków, jak i codziennego doświadczenia choroby Ernaux.

W marcu 2003 roku u Ernaux, w wieku 62 lat, zostaje zdiagnozowany rak piersi. Jej kuracja trwała do stycznia roku 2004. Wydaje się że fakt zintensyfikowanego zainteresowania materialną formą fotografii jest bezpośrednio powiązany z przeżywaną chorobą nowotworową. W jednym z wywiadów pisarka przyznaje że proces twórczy rozpoczął się od fotografii jej autorstwa:

Pewnego ranka zrobiłam dwa zdjęcia naszych ubrań, leżących na ziemi po tym, jak się kochaliśmy, byłam zafascynowana pięknem tej sceny, skazanej na zniknięcie. Uratowanie jej ustanowiło pierwsze „użycie” fotografii.⁸

Dzięki połączeniu fotografii ze słowami, struktura książki przypomina „asamblaż” lub „instalację”⁹. Mimo że wszystko zaczęło się od zdjęcia, to *L’usage de la photo* nie byłoby zrozumiałe bez tekstu¹⁰. Słowa i fotografie wpływają na siebie nawzajem, tworząc razem dopełniającą się narrację.

Ernaux na początku dzieła zaznacza, że wymyśliła nową narrację w celu opisanego swojego przeżywania raka¹¹. Połączenie fotografii z tekstem w formie książki jest jednak zjawiskiem dużo wcześniejszym¹².

L’usage de la photo przyjmuje formę, która przyjmuje photobooki, ponieważ łączy fotografie i narrację literacką. Zdjęcia wchodzące w skład dzieła Ernaux pod względem wizualnym można porównać do pracy Sophie Calle zatytułowanej *The Hotel*, w której to artystka dokumentuje życie mieszkań-

8 Ernaux A., Marie M., *L’Usage de la photo d’Annie Ernaux et Marc Marie. Entretien*, Gallimard 2005; <https://www.gallimard.fr/Media/Gallimard/Entretien-ecrit/Entretien-Annie-Ernaux-Marc-Marie.-L-Usage-de-la-photo#> [dostęp: 23.05.2023].

9 Benfarah K., *Quand Photographie Et Écriture Ne Font Qu’Un : Approche Intermediale De L’Usage De La Photo d’Annie Ernaux et Marc Marie*, 2021, s. 3.

10 Ernaux A., Marie M., *L’usage de La Photo*, Paryż 2005, s. 150.

11 Tamże, s. 27.

12 Warto odnotować że pierwszymi w historii przykładami połączenia fotografii ze słowami w formie książki są dzieła: Anny Atkins, *Photographs of British Algae: Cyanotype Impressions* z 1843 roku oraz Wiliama Henrego Foxa Talbota, *The pencil of nature* z 1844 roku. Dzieło Atkins zawiera wykonane w technice cyjanotypii fotografie roślin wraz z własnoręcznymi podpisami. Talbot zaś połączył 24 fotografie przedmiotów i miejsc, i opatrzył je literacką narracją komentującą przedstawioną fotografię oraz proces jej wykonania. Oba te dzieła mogą zostać nazwane mianem pierwszych photobooków.

ców hotelu kadrami przedstawiającymi pozostawione przez nich, porozrzucane przedmioty. Praca Calle jest podobna formalnie do zdjęć w *L'usage de la photo*, jednak fotografie u Ernaux nie posiadają istotnego u Calle, aspektu vuyerstycznego. Autorami fotografii są Ernaux i Marie, dokumentujący swoje własne otoczenie.

Ciało w chorobie

Analizując dyskurs maladyczny u Ernaux warto zwrócić się do Susan Sontag, która w eseju *Choroba jako metafora*¹³ zauważa, że rak, a szczególnie ten atakujący organy i części ciała uważane za „wstydlive” takie jak: szyjka macicy, jądra czy jak — w przypadku Ernaux — piersi, jest chorobą wiążącą się z uczuciem wstydu u osoby chorej. W raku nie ma nic szlachetnego, wszechstronność tej choroby w atakowaniu ludzkich narządów brutalnie uzmysławia choremu, że jego ciało jest nie tylko zdolne do choroby, ale i śmiertelne. Objawy raka kierują uwagę osoby chorej na cielesność. Zdrowe ciało jest bowiem postrzegane jako optymalny, pewny i niezmienny stan, który choroba zaburza¹⁴. Ten zwrot objawia się również u Ernaux, która zwraca się ku swojemu choremu, kobiecemu ciału. Ernaux na początku procesu twórczego nie planowała poruszać tematu swojej choroby:

Na początku nie chciałam przywoływać choroby. Ale kiedy zobaczyłam te zdjęcia, nie mogłam zapomnieć, że podczas ich robienia nosiłam perukę, a moje ciało stało się polem ekstremalnie inwazyjnych operacji.¹⁵

Wspomnienia o raku i jego kuracji, wyzwolone w Ernaux za sprawą fotografii stały się powodem uwzględnienia w książce swojego doświadczenia raka piersi. Jak sama zaznacza, fotografia jest dla niej katalizatorem¹⁶ pisania o raku, który przed wykonaniem fotografii wydawał się przeżyciem nieopisywalnym¹⁷.

Ernaux nie tylko korzysta z fotografii, ale jak sama zaznacza, robi również „użytek” z raka¹⁸. Znane jest powiązanie fotografii ze śmiercią, a szczególnie jej funkcja „ocalania” rzeczy i ludzi od śmierci i zapomnienia¹⁹. Ta ocalająca siła fotografii wydaje się być szczególnie istotna w chorobie odbieranej jako synonim śmierci²⁰.

13 Sontag S., *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory*, Kraków 2016.

14 Tamże, s. 19.

15 Ernaux A., Marie M., *L'Usage de la photo d'Annie Ernaux et...*, dz. cyt.

16 Tamże.

17 Tamże.

18 Ernaux A., Marie M., *L'usage...*, dz. cyt., s. 27.

19 Sontag S., *O fotografii*, Kraków 2017, s. 55.

20 Sontag S., *Choroba jako...*, dz. cyt., s. 20.

Fotografia i trauma

Ulrich Baer w książce *Spectral Evidence. The photography of trauma*²¹, proponuje połączenie fotografii z traumą, tym samym odchodząc od linearnej, historycznej i narracyjnej interpretacji fotografii²². Jest to spójne z fragmentaryczną narracją Ernaux, która przedstawia tylko wycinek ze swojego życia z rakiem, stając się „cegiełkami” pobudzającymi odbiorcę do stworzenia z nich dłuższej całości. Według Baera fotografie są zdolne chwycić „ostrze traumatycznego czasu”²³, to właśnie czynią zdjęcia w narracji Ernaux, stając się przyczynkiem do opowiedzenia historii choroby. Co więcej, Baer twierdzi, że: „fotografia daje dostęp do doświadczenia, które pozostaje niepamiętane ale nie może zostać zapomniane”²⁴, a to koresponduje to z wypowiedzią Ernaux o początkach procesu tworzenia *L'usage de la photo*. Nie zamierzała poruszać tematu nowotworu, dopóki nie zobaczyła odbitek fotograficznych. W tym przypadku fotografia wyzwoliła w pisarce traumatyczne doświadczenie, które mimo że niepamiętane, nie mogło zostać zapomniane, więc przerodziło się w stworzenie fotograficzno-literackiej narracji.

Fotografia jako memento mori

Roland Barthes w książce *Światło Obrazu. Uwagi o fotografii*²⁵, opisuje silny związek fotografii ze śmiercią. Barthes opisując proces recepcji zdjęcia, na którym się znajduje, stwierdza:

... widzę, że stałem się Cały Obrazem, to znaczy ucieleśnioną Śmiercią; Inni – Inny, pozbawiają mnie siebie samego, czynią ze mnie, z okrucieństwem: przedmiot...²⁶

Na fotografiach zamieszczonych w *L'usage de la photo* nie ma jednak ludzi, Ernaux — patrząc na nie — nie mogła zobaczyć swojego wizerunku. Na fotografiach widnieją jednak blisko z nią związane przedmioty, które dzięki ich uwiecznieniu stają się jej „materialną reprezentacją”. W odniesieniu do Barthesa można stwierdzić, że na tych fotografiach to śmierć przejawia się w sfotografowanych obiektach, nie w osobach. Wydaje się, że fotografia u Ernaux pełni funkcję *memento mori*²⁷.

21 Baer U., *Spectral Evidence: The Photography of Trauma*, Mass: MIT Press, Cambridge 2002.

22 Tamże, s. 6.

23 Tamże, s. 7.

24 Tamże.

25 Barthes R., *Światło Obrazu. Uwagi o fotografii*, Warszawa 2008.

26 Tamże, s. 31.

27 Blatt A.J., *The interphototextual dimension of Annie Ernaux and Marc Marie's L'usage de la photo*, 2009, s. 52.

Fotografia z *L'usage de la photo* — czerwony szal, 12 lub 20 kwietnia, s. 70.

Powyższą fotografię Ernaux określa mianem „martwej natury” pisząc:

Tak jak w martwej naturze, liczą się tu tylko kształty i kolory, flaga szala, kontrastujący błękit skarpetek z błękitem koszuli [...] wydobywa niepewność sceny, którą jak zwykle musieliśmy wymazać w mgnieniu oka, jak tylko zdjęcie zostanie wykonane.²⁸

Ma to związek nie tylko z brakiem postaci na fotografii, ale przede wszystkim z kompozycją przedmiotów, która dzięki fotografii została „uwieczniona”. Zdjęcie stanowi tutaj trwałe świadectwo świadczące nie tylko o samej kompozycji, ale także o jej twórcach, czyli o Ernaux i Marie. Nadanie fotografii miana „martwej natury” wydaje się pogłębiać jej związek ze śmiercią i trwałością.

Odzyskiwanie wizerunku

Ernaux robiąc zdjęcia zrezygnowała ze sportretowania samej siebie, tym samym rezygnując z uwiecznienia swojego wizerunku. Możliwe jest, że idąc tropem Barthesa, Ernaux chciała uniknąć „uśmiercenia” siebie jeszcze za życia. Fotografia stanowi według Barthesa „emanację referenta”²⁹ poprzez

²⁸ Ernaux A., Marie M., *L'usage...*, dz. cyt., s. 71.

²⁹ Tamże, s. 145.

naświetlanie będące częścią procesu fotograficznego, dotykające i uwieczniającej osobę fotografowaną. W przypadku Ernaux, owa emanacja nie jest bezpośrednio związana z referentem, czyli z osobą Ernaux, lecz z przedmiotami ją reprezentującymi, np. jej części garderoby.

Rolę fotografii w *L'usage de la photo* można określić używając myśli Susan Sontag, która porównywała fotografie do maski pośmiertnej, podkreślając jej rolę jako materialny ślad rzeczywistości³⁰. U Ernaux fotografia stanowi formę upamiętnienia, ponieważ przechowuje pamięć w postaci przedmiotu.

Niechęć Ernaux do przedstawienia siebie na zdjęciach może mieć związek z bardzo trudnym dla niej procesem leczenia raka. Fotografia stanowiła część procedur medycznych związanych z chemioterapią, opierającą się na wielokrotnym naświetlaniu i prześwietlaniu jej piersi³¹. W *L'usage de la photo* autorka wspomina doświadczenia wielokrotnych naświetlań piersi, a samą terapię odbiera jako agresywną, czy też inwazyjną:

[...] moje ciało stało się polem ekstremalnie inwazyjnych operacji. Na tych zdjęciach, gdzie nasze ciała są nieobecne, gdzie erotyzm jest reprezentowany wyłącznie przez pozostawione ubrania, zwracają uwagę na możliwość mojego definitywnego odejścia.³²

Fotografia stanowi nośnik trudnej pamięci, który nie pozwolił zapomnieć Ernaux o chorobie. Dzięki refleksji nad fotografią i terapią autorka zauważa – używając określenia Susan Sontag – „drapieżność fotografii”³³. Jest to obecne również, gdy fotografia służy ratującej życie procedurze medycznej. Ernaux, patrząc na fotografię jej chorego ciała, podobnie jak Barthes „szukała w nich śmierci”³⁴. Cytując jeden z opisów Ernaux: „Nie ma tu ani życia, ani czasu. Tutaj jestem martwa”³⁵.

Fotografie wykonywane do celów medycznych stawiały Ernaux-pacjentkę jako przedmiot fotografii, narażając ją na spojrzenia innych. Wzmoczone zainteresowanie fotografią podczas choroby wiązało się z chęcią odzyskania władzy nad własnym wizerunkiem. Możliwe, że świadoma rezygnacja z przedstawienia siebie na fotografiach to sposób na uniknięcie „drapieżnego” spojrzenia aparatu. Reprezentacja siebie jedynie poprzez przedmioty oznacza wolność wyboru treści uwiecznionych na zdjęciu i wejście w rolę podmiotu, który wykonuje obrazy fotograficzne.

30 Sontag S., *O fotografii...*, s. 22.

31 Ernaux A., Marie M., *L'usage...*, dz. cyt., s. 149.

32 Tamże, s. 139.

33 Sontag S., *O fotografii...*, dz. cyt., s. 23.

34 Barthes R., *Światło Obrazu...*, dz. cyt., s. 31.

35 Ernaux A., Marie M., *L'usage...*, dz. cyt., s. 146.

Fotografia z *L'usage de la photo* – pokój 223 hotelu Amigo, Bruksela, 10 marca, s. 34.

Opisywane zjawisko jest widoczne na powyższej fotografii, pochodzącej z *L'usage de la photo*, wykonanej 10 marca w Brukseli, w pokoju 223 hotelu Amigo. Fotografia nie ukazuje wizerunku Ernaux, lecz rzeczy z nią związane m.in.: filiżanki po kawie, kwiaty, ubrania. Stanowi materialny ślad obecności.

W powyższym przykładzie widoczna jest istotna rola komplementarnej, fotograficzno-tekstowej, literackiej narracji informującej czytelnika, że bluzka na łóżku to dar od przyjaciółki, ofiarowany Ernaux jeszcze przed operacją w Instytucie Curie, że to właśnie w hotelowej łazience tego pokoju Ernaux pierwszy raz zdjęła perukę przed swoim partnerem, że peruki, którą ściagała jedynie do snu, nie ma na zdjęciu, ponieważ stała się ona integralną częścią pisarki, niezauważalną w codziennym użytkowaniu, „kobiecy akcesorium”³⁶.

Wstyd, codzienności i kobiecość

Literacka narracja Ernaux jest skupiona na ciele i jego „wstydliwych” chorobowych aspektach, takich jak np. przymocowany do jej ramienia na czas terapii wenflon. Ernaux porusza również kwestię wstydu związanego z chorobą. W jednym z rozdziałów przyznaje ona, że pokazała Marcowi Marie swoją łysą głowę dopiero po siedmiu tygodniach związku, akt ten

³⁶ Tamże, s. 37.

jest oczywistym przełamaniem wstydu związanego z oznakami choroby, który oznacza również zacieśnienie relacji i ich wzajemne zaufanie.

Rak staje się elementem codzienności chorej, doskonale świadczy o tym zdanie: „Powiedzieć: mam jutro chemioterapię stało się tak naturalne jak: idę jutro do fryzjera”³⁷. Ukazuje to perspektywę osoby chorej, niejako „upublicznia” to doświadczenie choroby, stanowiąc jej świadectwo. Ernaux dzięki ukazaniu swojej codzienności w chorobie zapoznaje czytelnika z najpewniej nieznaną mu perspektywą. Do opisu swoich przeżyć pisarka używa narracji pierwszoosobowej, nie tworzy ona fikcyjnej postaci o podobnym doświadczeniu choroby, lecz wykorzystuje ona swoje własne przeżycia, podpisując się pod nimi, co zrównuje osobę mówiącą w książce z autorką. Nadaje to prawdziwości relacji, legitymizując ją autentycznymi doświadczeniami chorej. Ważną funkcję w autobiograficznym aspekcie książki pełni również fotografia, jak twierdzi Katarzyna Thiel-Jańczuk; analogia między fotografią, a autobiografią jest skutkiem wykorzystania właśnie pierwszoosobowej narracji. Jest to swoisty akt rozmowy pomiędzy autorem a czytelnikiem³⁸.

Brak włosów, również ten związany z objawami choroby, jest interpretowany przez społeczeństwo jako powód do wstydu, świadczy o tym presja do ciągłego noszenia peruki. Co więcej, Ernaux opowiadając o swojej łysej głowie po chemioterapii przywołuje dobrze znane we Francji obrazy kobiet, których głowy zostały ogolone za zdradę ojczyzny po drugiej wojnie światowej. Ernaux zaznacza, że: „podobieństwo do tych kobiet to dla mnie bardzo dziwne uczucie”³⁹. Autorka z powodu braku włosów czuje bliskość ze wspomnianymi kobietami, co buduje wspólnotę kobiet „okrytych hańbą” przez ich bezwłose głowy. Porównuje ona ze sobą dwa różne i odległe w czasie doświadczenia: choroby i wojny, łącząc je jednak obrazem ogolonej głowy, która „redukuje” kobiecość.

Ernaux wielokrotnie wspomina inne kobiety: zmarłą matkę, inne chore na raka kobiety, na przykład matkę Marca Marie, tym samym ponownie buduje wspólnotę kobiet. Katarzyna Thiel-Jańczuk twierdzi, że elementem zawiązującym tę wspólnotę jest możliwość zachorowania na raka piersi przez niemalże każdą kobietę. Ernaux przywołuje statystyki, według których na tę chorobę cierpi aż 4 miliony Francuzek. Jednak Thiel-Jańczuk podkreśla również odrębność Ernaux od innych kobiet w owej wspólnotcie, nawet w swojej własnej rodzinie, gdyż to ona jako pierwsza kobieta w rodzinie zachorowała na raka i jako pierwsza rozpoczęła studia. Ten fakt ma

³⁷ Tamże, s. 28.

³⁸ Thiel-Jańczuk K., *Autobiograficzne taktyki przedstawienia w sytuacji choroby nowotworowej na przykładzie „L’Usage de la photo” („Użycie fotografii”) Annie Ernaux i Marca Marie*, Kraków 2016, s. 134.

³⁹ Ernaux A., Marie M., *L’usage...*, dz. cyt., s. 37.

prowadzić u pisarki do poczucia konieczności „spłacenia długu” wobec innych kobiet⁴⁰. Ernaux jako pisarka spłaca go za pomocą świadectwa o raku, które może być pomocne dla innych chorych, a także służyć jak przestroga mówiąca: „memento mori”.

Rozważając kwestie kobiecego doświadczenia choroby, należy zadać pytanie, czy możliwe jest radykalne rozróżnienie chorowania „męskiego” i „kobiecego”. Według Moniki Ładoń, autorki książki *Choroba jako literatura*⁴¹, nie jest to możliwe⁴². Jednak należy pamiętać o tym, że te doświadczenia różnią się od siebie, a kobiece doświadczenie choroby bardzo często jest związane z samą kobiecością i jej postrzeganiem w społeczeństwie. Tym samym łączy się ono ze wstydem związanym z możliwością jej „utruty”. Ten aspekt kobiecego doświadczenia jest bardzo dobrze widoczny w narracji Ernaux, co sprawia że można traktować *L'usage de la photo* jako przykład kobiecej narracji maladycznej o raku piersi.

Konkluzja

L'usage de la photo jest dziełem wykorzystującym syntetyczną, fotograficzno-literacką narrację, która umożliwia kompleksowe wyrażenie osobistego doświadczenia choroby nowotworowej. Taka forma narracji maladycznej wydaje się szczególnie interesującym obszarem narracji z uwagi na wykazane w powyższym artykule związku fotografii ze śmiercią oraz mocne zaznaczenie aspektu przeżywania kobiecości pomimo choroby. Co więcej, Ernaux, dzięki autobiograficznemu ukazywaniu swojej codzienności w chorobie sprzeciwia się jej mitologizacji i oderwania jej od codziennego życia chorych. Dla Ernaux w doświadczaniu raka ważnym jest, że choroba pozostaje w ścisłym związku z jej cielesnością i odczuciem kobiecości. Taka forma autobiograficznej narracji maladycznej może stanowić interesujące poszerzenie interpretacji innych narracji.

Hanna Serkowska w tekście *Roztrząsanie i rozbiory*⁴³ wyróżnia trzy role narracji maladycznych. Pierwszą z nich jest terapeutyczno-pielęgnacyjny aspekt pisania, który może stanowić dla osoby chorej również formę wyrazu artystycznego. Aspekt artystycznego wyrazu choroby wydaje się być w Ernaux bardzo istotny, używając raka w swojej narracji niejako zamienia go w formę sztuki. Drugą funkcję można określić mianem „edukacyjnej”, ponieważ pozwala ona uświadomić zdrowych czytelników o przebiegu choroby. Doświadczenie choroby zostaje przeniesione ze sfery prywatnej i włą-

⁴⁰ Thiel-Jańczuk K., *Autobiograficzne taktyki*, dz. cyt., s. 140.

⁴¹ Ładoń Monika, *Choroba jako literatura: studia maladyczne*, Katowice 2019.

⁴² Tamże, s. 28.

⁴³ Serkowska Hanna, *Mapowanie Narracji Maladycznych*, „Teksty Drugie” 1/2021, s. 172–183.

czone w porządek publiczny, co odciąża chorego i podkreśla jego sprawczość jako osoby mającej wpływ na dyskurs wokół choroby. Najważniejsza według Serkowskiej jest jednak funkcja narracji maladycznej będącej świadectwem zmiany, jaką stanowi choroba w kontekście zaburzenia stanu ludzkiej egzystencji⁴⁴. Wszystkie powyższe funkcje narracji medycznej są obecne w *L'usage de la photo*. Szczególnie widoczne są jednak dwie: funkcja „edukacyjna”, obecna dzięki demitologizowaniu choroby przez Ernaux i ukazywaniu codziennego życia w chorobie oraz rola narracji maladycznej jako świadectwa zmiany, gdyż pisarka wielokrotnie zaznacza swoje odmienne podejście do życia spowodowane chorobą. Co więcej, świadczy o tym również nietypowe dla Ernaux użycie materialnej formy fotografii, podkreślające zmiany zachodzące w jej życiu.

Definiując narrację maladyczną w *L'usage de la photo* należy uwzględnić zarówno narrację literacką, jak i fotograficzną, gdyż tworzą one jedną całość, ukazując kobiecie doświadczenie choroby nowotworowej. Literacka narracja opowiada o chorobie, fotograficzna nadaje jej kontekstu i stanowi reprezentację traumatycznego doświadczenia. Fotografie nie ukazują bezpośrednio choroby, są one punktem wyjścia dla narracji literackiej, a także wyzwalaczem wspomnień o chorobie. Obie te narracje łączą się w jedną całość, jaką jest *L'usage de la photo*, co tworzy syntetyczną narrację maladyczną opisującą kobiecie doświadczenie raka piersi.

⁴⁴ Tamże, s. 174.

Agata Andrzejewska

Faculty of Humanity Studies, University of Warsaw

[HTTPS://ORCID.ORG/0009-0006-1369-8059](https://orcid.org/0009-0006-1369-8059)

“Tu n’as eu un cancer que pour l’écrire”, or a literary-photographic narration about breast cancer in Annie *L’usage de la photo*

Summary

In her book *L’usage de la photo*, published in France in 2005, Annie Ernaux creates an inimitable personal narration to describe her experience of living with breast cancer. The book matches photographs of things that belonged to her and her partner as they were scattered all over the place the previous day with passages chronicling of the progress of her illness and the way it invades her daily life. The article argues that the experimental form enabled the author of *L’usage de la photo* to find a new perspective on her record of the female experience of cancer. The article analyzes both the photographic parts of the narration, which, it seems, foreshadow the nearness of death, and the literary/autobiographical parts, which contain a frank record of living with cancer.

Key words

Contemporary French literature – health humanities – illness narrative – diary – cancerography – breast cancer – Annie Ernaux (1940–2022)

Słowa kluczowe

rak piersi, fotografia, literatura, Annie Ernaux, narracja maladyczna

Bibliografia

- Baer Ulrich, 2002, *Spectral Evidence: The Photography of Trauma*, Cambridge: Mass, MIT Press.
- Barthes Roland, 2008, *Światło Obrazu*, Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Benfarah Khadija, 2021, *Quand Photographie Et Écriture Ne Font Qu'Un: Approche Inter-médiale De L'Usage De La Photo d'Annie Ernaux Et Marc Marie*, La Revue Semeion Med Portant Sur "Les Représentations Médiatiques Du Littéraire", t. 6, s. 183–199.
- Blatt Ari J., 2009, *The interphototextual dimension of Annie Ernaux and Marc Marie's L'usage de la photo*, Word & Image, t. 25 (1), s. 46–55.
- Edwards Natalie, 2011, *Photography and Autobiography in Hélène Cixous's "Photos de racines" and Annie Ernaux and Marc Marie's "L'Usage de la photo"*, The French Review, t. 84 (4), s. 704–715.
- Ernaux Annie, Marie Marc, 2005, *L'usage de La Photo*, Paryż: Gallimard.
- Ernaux Annie, 1993, *Journal du dehors*, Paryż: Gallimard.
- Ernaux Annie, 2022, *Lata*, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Ernaux Annie, Marie Marc, 2005, *L'Usage de la photo d'Annie Ernaux et Marc Marie. Entretien*, Gallimard; <https://www.gallimard.fr/Media/Gallimard/Entretien-ecrit/Entretien-Annie-Ernaux-Marc-Marie.-L-Usage-de-la-photo#> [dostęp: 23.05.2023].
- Kawakami Akane, 2014, *Annie Ernaux, 1989: diaries, photographic writing and self-vivisection*, Nottingham French Studies, t. 53 (2), s. 232–246.
- Ładoń Monika, 2019, *Choroba jako literatura: studia maladyczne*, Biblioteka „Opcji,” nr 30, Katowice: Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych – „Śląsk” Wydawnictwo Naukowe.
- Serkowska Hanna, 2021, *Mapowanie Narracji Maladycznych*, „Teksty Drugie”, t. 1, s. 172–183.
- Sontag Susan, 2016, *Choroba jako metafora; AIDS i jego metafory*, Kraków: Wydawnictwo Karakter.
- Sontag Susan, 2017, *O fotografii*, Kraków: Wydawnictwo Karakter.
- Thiel-Jańczuk K., 2016, *Autobiograficzne taktyki przedstawienia w sytuacji choroby nowotworowej na przykładzie "L'Usage de la photo" [„Użycie fotografii"] Annie Ernaux i Marca Marie, [w:] Taktyki wizualne: codzienność w sytuacji niepełnosprawności i choroby*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.